

Women's Entrepreneurship: Problems and Prospects of Development in the Republic of Kazakhstan

Aliya M. Kabdulsharipova^a, Elvira S. Nurekenova^{a*}, Saltanat N. Suieubayeva^a, Zhibek S. Khusainova^b, Arkadiusz Golac

^aD. Serikbaev East Kazakhstan Technical University, 19 Serikbayev str., 070004, Ust-Kamenogorsk, Kazakhstan; ^bKaragandy Buketov University, 28 University str., 100024, Karaganda, Kazakhstan; ^cLublin University of Technology, 38D Nadbystrzycka str., 20-618, Lublin, Poland

For citation: Kabdulsharipova, A. M., Nurekenova, E. S., Suieubayeva, S. N., Khusainova, Z. S., & Gola, A. (2023). Women's Entrepreneurship: Problems and Prospects of Development in the Republic of Kazakhstan. *Economics: the strategy and practice*, 18(4), 186-199, <https://doi.org/10.51176/1997-9967-2023-4-186-199>

ABSTRACT

The purpose of this work is to identify the specifics and prospects for the development of women's entrepreneurship in Kazakhstan. The article is devoted to the problems of developing women's entrepreneurship, the solution of which is not only a big step towards solving the problem of gender inequality but also a huge breakthrough for the economy of the whole world. Based on a literature review, the article presents the specifics of women's entrepreneurship in the Republic of Kazakhstan, identifies the problems of women's entrepreneurship, and assesses the prospects for its development in the digital economy. The status of gender equality and the growth of women's entrepreneurship over a span of years are evaluated. Issues and deficiencies in this field have been acknowledged, and opportunities for the advancement of women's entrepreneurship in Kazakhstan have been ascertained through economic and social evaluations. The study's findings helped to identify the best strategies for encouraging women to take the initiative to launch their own businesses, which is an essential part of the contemporary labor market. The results of the study can be used both at the state and local levels to develop programs and strategies to achieve the 5th Sustainable Development Goal and gender policy in the regions of Kazakhstan.

KEYWORDS: Women, Entrepreneurship, Employment, Business, Gender, Gender Equality Index, Government Business Regulation, Motivation, Barrier

CONFLICT OF INTEREST: the authors declare that there is no conflict of interest.

FINANCIAL SUPPORT: the study was not sponsored (own resources).

Article history:

Received 08 November 2023

Accepted 05 December 2023

Published 30 December 2023

* **Corresponding author: Nurekenova E.S.** – Cand. Sc. (Econ.), Professor, D. Serikbaev East Kazakhstan Technical University, 19 Serikbayev str., 070010, Ust-Kamenogorsk, Kazakhstan, 87025467017, email: emadiyarova@mail.ru

Әйелдер кәсіпкерлігі: Қазақстан Республикасындағы даму мәселелері мен перспективалары

Кабдулшарипова А.М.^а, Нурекенова Э.С.^{а*}, Сүйеубаева С.Н.^а, Хусаинова Ж.С.^б, Гола А.^с

а Д. Серікбаев атындағы Шығыс Қазақстан техникалық университеті, көш. Серікбаев 19, 070004, Өскемен, Қазақстан; ^бЕ.А. Бөкетов атындағы Қарағанды университеті, көш. Университетская 28, 100024, Қарағанды, Қазақстан; ^с Люблин технологиялық университеті, көш. Надбистрицкая 38 D, 20-168, Люблин, Польша

Дәйексөз үшін: Кабдулшарипова А.М., Нурекенова Э.С., Сүйеубаева С.Н., Хусаинова Ж.С., Гола А. (2023).

Әйелдер кәсіпкерлігі: Қазақстан Республикасындағы даму мәселелері мен перспективалары. Экономика: стратегия және практика, 18(4), 186-199, <https://doi.org/10.51176/1997-9967-2023-4-186-199>

ТҮЙІН

Бұл жұмыстың мақсаты – Қазақстанда әйелдер кәсіпкерлігін дамытудың ерекшеліктері мен перспективаларын анықтау. Мақала әйелдер кәсіпкерлігін дамыту мәселелеріне арналған, оларды шешу гендерлік теңсіздік мәселесін шешу жолындағы үлкен қадам ғана емес, сонымен қатар бүкіл әлем экономикасы үшін үлкен жетістік. Мақалада әдеби шолу негізінде Қазақстан Республикасындағы әйелдер кәсіпкерлігінің ерекшелігі ұсынылған, әйелдер кәсіпкерлігінің проблемалары анықталған және оның цифрлық экономика жағдайында даму перспективаларына баға берілген. Гендерлік теңдік жағдайына және әйелдер кәсіпкерлігінің бірқатар жылдардағы динамикадағы дамуына баға берілді. Осы саладағы проблемалар мен кемшіліктер анықталған, ал экономикалық және социологиялық талдаулар негізінде Қазақстанда әйелдер кәсіпкерлігін одан әрі дамыту перспективалары айқындалған. Зерттеу нәтижесінде қазіргі еңбек нарығының маңызды құрамдас бөлігі ретінде өз бизнесін дамыту бойынша әйелдер бастамасына жәрдемдесудің ең тиімді жолдары анықталды. Зерттеу нәтижелері Қазақстан өңірлерінде гендерлік саясат, тұрақты даму саласындағы 5-ші мақсатқа қол жеткізу жөніндегі бағдарламалар мен стратегияларды әзірлеу үшін мемлекеттік және жергілікті деңгейде пайдаланылуы мүмкін.

ТҮЙІН СӨЗДЕР: әйелдер, кәсіпкерлік, жұмыспен қамту, бизнес, гендер, гендерлік теңдік индексі, бизнесті мемлекеттік реттеу, мотивация, кедергі

МҮДДЕЛЕР ҚАҚТЫҒЫСЫ: авторлар мүдделер қақтығысының жоқтығын мәлімдейді.

ҚАРЖЫЛАНДЫРУ: зерттеуге демеушілік қолдау көрсетілген жоқ (меншікті ресурстар).

Мақала тарихы:

Редакцияға түсті 08 Қараша 2023

Жариялау туралы шешім қабылданды 05 Желтоқсан 2023

Жарияланды 30 Желтоқсан 2023

* **Хат-хабаршы авторы:** Нурекенова Э.С. – э.ғ.к., профессор, Д. Серікбаев атындағы Шығыс Қазақстан техникалық университеті, көш. Серікбаев 19, 070004, Өскемен, Қазақстан, 87025467017, email: emadiyarova@mail.ru

Женское предпринимательство: проблемы и перспективы развития в Республике Казахстан

Кабдулшарипова А.М.^а, Нурекенова Э.С.^{а*}, Суйеубаева С.Н.^а, Хусаинова Ж.С.^б, Гола А.^с

а Восточно-Казахстанский технический университет имени Д. Серикбаева, ул. Серикбаева 19, 070004, Усть-Каменогорск, Казахстан; *б* Карагандинский университет имени Е.А. Букетова, ул. Университетская 28, 100024, Караганда, Казахстан; *с* Люблинский технологический университет, ул. Надбистрицкая 38 D, 20-168, Люблин, Польша

Для цитирования: Кабдулшарипова А.М., Нурекенова Э.С., Суйеубаева С.Н., Хусаинова Ж.С., Гола А. (2023). Особенности развития женского предпринимательства в Республике Казахстан. Экономика: стратегия и практика, 18(4), 186-199, <https://doi.org/10.51176/1997-9967-2023-4-186-199>

АННОТАЦИЯ

Цель данной работы – выявление специфики и перспектив развития женского предпринимательства в Казахстане. Статья посвящена проблемам развития женского предпринимательства, решение которых не только большой шаг на пути к решению проблемы с неравенством полов, но и огромный прорыв для экономики всего мира. В статье на основании литературного обзора представлена специфика женского предпринимательства в Республике Казахстан, выявлены проблемы женского предпринимательства и дана оценка перспектив его развития в условиях цифровой экономики. Дана оценка состояния гендерного равенства и развития женского предпринимательства в динамике за ряд лет. Выявлены проблемы и недостатки в этой сфере, а на основе экономического и социологического анализов определены перспективы дальнейшего развития женского предпринимательства в Казахстане. В результате проведенного исследования определены наиболее эффективные пути содействия женской инициативе по развитию собственного бизнеса как важнейшему компоненту современного рынка труда. Результаты исследования могут быть использованы как на государственном, так и на местном уровне для разработки программ и стратегий по достижению 5-ой цели в области устойчивого развития, гендерной политики в регионах Казахстана.

КЛЮЧЕВЫЕ СЛОВА: женщины, предпринимательство, занятость, бизнес, гендер, индекс гендерного равенства, государственное регулирование бизнеса, мотивация, барьер

КОНФЛИКТ ИНТЕРЕСОВ: авторы заявляют об отсутствии конфликта интересов.

ФИНАНСИРОВАНИЕ: исследование не спонсировалось (собственные ресурсы).

История статьи:

Получено 08 ноября 2023

Принято 05 декабря 2023

Опубликовано 30 декабря 2023

* **Корреспондирующий автор:** Нурекенова Э.С. – к.э.н., профессор, Восточно-Казахстанский технический университет имени Д. Серикбаева, ул. Серикбаева 19, 070000, Усть-Каменогорск, Казахстан, 87025467017, email: emadiyarova@mail.ru

Кіріспе

Заманауи тұрақты даму тұжырымдамасы циклдік экономика және Индустрия 4.0 сияқты жаңа экономикалық және өндірістік модельдердің ықпалымен өзгереді. Жалпы әлеуметтік саланың рөлі маңызды бола түсуде. Әйелдер кәсіпкерлігінің әлі де ашылмаған әлеуетін іске асыру кәсіпкерлікті дамытуда баға жетпес үлес алады. Әйелдер бизнесінің санының өсуі, бастысы сапасын арттыру мемлекетіміздің экономикалық әлеуетінің өсуіне, әлеуметтік-экономикалық проблемаларды шешуге, елді дамытудың негізгі мақсаттарына ғаламдық аспектіде қол жеткізуге әкелетіні сөзсіз.

Әлемдік тәжірибе әйелдер бизнес-кластерін дамытуға мұқият назар аударатын, әлеуметтік, құқықтық және қаржылық көмек көрсететін елдерде елеулі экономикалық өсу, барлық экономикалық секторларының дамуы, жұмыссыздық пен кедейліктің төмендеуі байқалады. Алайда, гендерлік теңсіздік дамушы елдерге ғана емес, сонымен бірге тіпті демократиялық елдерге де және әлеуметтік-бағдарлы экономикаға, мысалы, АҚШ-қа да тән.

Әйелдер кәсіпкерлігін дамыту әлемдік экономика үшін орасан зор әлеуетті көрсетеді. McKinsey компаниясымен өткізілген зерттеу нәтижелерін дамыту, егер әрбір ел өңірдегі осы көрсеткіш бойынша жетекші елдердің іс жүзіндегі деңгейіне дейін гендерлік теңсіздік көрсеткішінен асып түссе, әлемдік ЖІӨ 2025 жылы 12 трлн \$-ға ұлғаяды. Бұл жағдайда, ұлттық экономиканың экономикалық өсуі әйелдер кәсіпкерлігінің жағдайына және даму деңгейіне тікелей тәуелді. Қазақстанда экономикалық белсенді халықтың 48,5%-ы әйелдер, 48,1% елдегі барлық жұмыспен қамтылғандар және 48,9% барлық жалдамалы қызметкерлер құрайды (World Economic Forum, 2022). Жалпы көрсеткіштер жеткілікті жоғары, алайда Дүниежүзілік экономикалық форумның мәліметтері бойынша осы жылы гендерлік теңсіздіктің ғаламдық рейтингінде Қазақстан 146 елден тек 65 позицияны алады. Жалақыны ерлерге қарағанда әйелдер 22%-ға аз алады, БҰҰДБ деректері бойынша пандемия кезінде әйелдер арасында жоғары қарқынмен өскен әйелдер арасындағы жұмыссыздық деңгейі 10% жоғары (Presidential Decree, 2016). Қазақстанда әйелдер кәсіпкерлікпен айналыса алатын 213 кәсіпке тыйым салынған.

Демографиялық факторлар кедейлік феминизациясы түрінде, әйелдердің сапалы орта және жоғары білім алуға қолжетімділігінің төмендеуінде, экономиканың инновациялық

саласындағы жұмыста көрінетін қосымша қолайсыз ортаны құрады. Технологиялық және ақпараттық технологияларға қолжетімділікті шектеу әйелдердің аса тартымды, айлығы төмен жұмысқа ығысуына әкеледі, бұл кәсіби бөлектеудің туындауы болып табылады.

Гендерлік теңсіздік мәселелерінде маңызды стереотиптер мен ұлттық дәстүрлер әйелдердің бизнеске қатысу шешіміне белгілі бір шектеулер салады, әйел қажеттілік пен мүмкіндік арасын таңдау кезінде дербестікті таңдайтын психологиялық проблемаларға әкеледі.

Жоғарыда көрсетілген, сондай-ақ басқа да проблемаларды зерттеу қажеттілігі ғаламдық және ұлттық даму мақсаттарына қол жеткізуде әйелдер кәсіпкерлігінде жасырынған зор әлеуетті іске асыру үшін үлгі боларлық жағдай тудырады.

Осы зерттеудің мақсаты гендерлік теңдік жағдайының нақты бейнесін қалыптастыру және республиканың тұрақты дамуы мен экономикалық өсуі үшін әйелдердің кәсіпкерлік белсенділігінің әлеуетін анықтау мақсатында Қазақстан өңірлері экономикасының әр түрлі салаларында әйелдер кәсіпкерлік белсенділігінің заманауи жағдайын бағалау болып табылады.

Әдеби шолу

Заманауи әлемдегі әйелдер кәсіпкерлігі негізгі ғаламдық мақсат бағыттарының бірі - гендерлік теңдіктің тұжырымдамалық факторы болып табылады. Оны жұмыс істеудің жаңа моделін қалыптастыру Қазақстан экономикасының тұрақты дамуына ықпал етеді, еліміздің ғаламдық қауымдастықта бәсекеге қабілеттілігін арттырады.

Осы зерттеуде көтерілген проблеманың маңыздылығы мемлекеттік, атқарушы органдар мен қорлардың, үкіметтік емес ұйымдардың тарапынан назарды арттырудан көрініс тапты. 1989 жылы елде әйелдерге қатысты кемсітушіліктің барлық түрін жою туралы БҰҰ тұжырымдамасы бекітілді, 2009 жылы «Мемлекеттік кепілдіктер, ерлер мен әйелдер үшін тең құқықтар мен тең мүмкіндіктер туралы» Заң, 2016 жылы «Қазақстан Республикасындағы 2030 жылға дейінгі отбасылық және гендерлік саясат тұжырымдамасын бекіту туралы» Президент Жарлығы қабылданды (Presidential Decree, 2016), оған осы жылы ел президенті Қ-Ж Тоқаев гендерлік теңдіктің нысаналы индикаторларына қатысты кейбір түзетулер енгізді. Алайда, барлық құжаттар топтамасында мысалы, мемлекеттік реттеуге аса сезімтал, әсіресе гендерлік теңдік бойынша ШОБ

және ЖК саласында Қазақстандағы әйелдер кәсіпкерлігін қолдауға қатысты проблемалар бірде біреуінде жоқ. Қоғамның заманауи өзгерісі, 4.0 Индустрияға өту үрдісі сапасы бойынша сәйкес адами капиталды талап етеді, әсіресе экономиканың осы заманауи технологиялық салаларына әйелдер кәсіпкерлігінің әлеуеті тартылуы әбден мүмкін, Дүниежүзілік экономикалық форум деректері бойынша Қазақстандағы әйелдердің 78%-ының аяқталған кәсіби (кәсіби-техникалық немесе жоғары) білімі бар (Presidential Decree, 2016).

Әйелдер кәсіпкерлігімен байланысты түрлі аспектілерді зерттеуге бағыттылаған ел экономикасына байланысты оның жай-күйін елеулі дәрежеде сипаттайтын көптеген түрлі жарияланымдар арналған. Қарастырылған зерттеулерде дамыған елдер үшін психологиялық, әлеуметтік және институционалды проблемаларға көбірек көңіл бөлінген.

Соңғы жарияланымдар арасында Польша, Чехия, Словакия мен Венгрия елдер қауымдастығы тобының (M.Holienka, Z.Jančovičová, Z.Kovačičová) кәсіпкерлік қызметке әйелдердің қатысуын ынталандыратын факторларды зерттеуге (Holienka et al., 2016), сондай-ақ испан әйелдерінің (M.Suárez-Ortega, R.Gálvez-García) әйелдер кәсіпкерлігін дамыту дәлелдері мен шешуші факторларын анықтауға (Suárez-Ortega & Gálvez-García, 2017) арналған еңбектері қызығушылық тудырады.

АҚШ-та M.Morazzoni және A.Sy (Morazzoni & Sy, 2022) авторларының пікірінше, кәсіпкер әйелдер көбіне қаржылық проблемаларға тап болады, атап айтқанда несие алуға берген өтінімдерінде теріс шешім келу және гендерлік белгі бойынша капиталды тиімсіз бөлу белгісі болып табылатын капиталдың аса жоғары орта өнімін иелену. Ескеретін жайт, бұл кәсіпкер әйелдерге қолдау көрсету саласында жетекші елдегі жағдай.

J.Nuiki, S.Eissler, E.Bryan (Njuki et al., 2021) пікірінше, әлемдік тәжірибеде азық-түлік жүйесіндегі әйелдердің құқықтары мен мүмкіндіктерін кеңейту үлкен азық-түлік қауіпсіздігіне және жақсы тамақтануға әкелуі мүмкін.

Ресей авторларының жарияланымдарында негізінен еңбек нарығы мен жұмыспен қамту мәселелері, әлеуметтік-экономикалық проблемалар мен әйелдер кәсіпкерлігінің ерекшеліктері қозғалады: Хоткина З. (Khotkina, 2020), Давыдова Е.В. (Davydova, 2018), Денисова, И. А. және Карцева М. А. (Denisova & Kartseva, 2020), Коробова О.О. (Korobova,

2020), Korostyleva N.N. (Korostyleva, 2019), Петренко Е.С. және Шевякова А.Л. (Petrenko & Shevyakova, 2021), Холуд Алгада (Kholoud, 2022) және басқалары.

Қазақстандық авторлардың арасында осы проблемаға болмашы қызығушылықты атап өту керек. Ж.С.Булхаированың және басқаларының (Bulkhairova et al., 2022), З. Сатпаева, А. Киреева (Satpayeva et al., 2020), С.Д. Сеильбеков, Ж.А. Нурбекова және басқаларының жұмыстарында (Seilbekova & Nurbekova, 2017) Қазақстандағы әйелдер кәсіпкерлігінің заманауи жағдайы, гендерлік теңдік проблемалары қарастырылып, көбіне тәжірибелік сипатқа ие.

Әйелдер кәсіпкерлігінің тақырыбы теоретикалық негіздемелерді әзірлеу үшін, оны бағалауда тұжырымдамалық тәсіл тұрғысынан одан әрі жүйелік зерттеуді, елдегі кәсіпкерлік қызметтегі гендерлік теңдікті дамытудың жаңа модельдері мен қамтамасыз ету тетігін қалыптастыруды талап етеді.

Әдіснама

Қоғамның барлық тіршілік ету салаларындағы революциялық өзгерістер нәтижесінде Қазақстан әйелдерінің бизнеске белсенді тартылуы нақты экономикалық эксперимент болды. Әлемдік қауымдастықты тұрақты дамыту мақсатында көрініс тапқан ел ішінде де, ғаламдық деңгейде де бірқатар институционалдық құрылымдар, ғалымдар мен мамандар осы феноменді зерттеуді жүзеге асырды.

Әйелдер кәсіпкерлігінің әлеуетін анықтау бойынша зерттеу әдістемесі ғылыми зерттеу нысаны ретінде танымның сәйкес әдістемесіне негізделеді. Оның жай-күйін қалыптасу кезеңінде табылатындай сипаттауға болатынын атап өту керек, себебі заманауи зерттеулерде көпшілікпен қабылданған ғылыми тәсілдер қалыптаспады. Қазақстанды тұрақты дамытуда әйелдер кәсіпкерлігінің рөлдерін зерттеу негізінде диалектикалық логика заңдары, жүйелік-құрылымдық және кешендік тәсілдер жатыр.

Алға қойылған зерттеу мақсаттарын іске асыру үшін бастапқы ақпаратты жинау кабинеттік зерттеулер негізінде жүргізіледі:

– Қазақстан Республикасының ресми заңнамалық және нормативтік актілеріндегі деректер;

– Қазақстан Республикасының Стратегиялық жоспарлау және реформалау жөніндегі агенттіктің Ұлттық статистика бюросының статистикалық деректері;

- халықаралық және ұлттық ұйымдардың аналитикалық есептілігі;
- шетелдік және отандық ғылыми мақалалар, ғылыми-тәжірибелік конференциялар, мерзімдік басылымдар материалдары;
- ШҚО кәсіпкер әйелдеріне сауалнама жүргізу барысында алынған деректер.

Әйелдер кәсіпкерлігінің заманауи жай-күйін және дамуын талдауды орындау үшін сандық талдау және синтездеу әдістері, динамика қатарларын талдау әдістері, социологиялық зерттеу әдістері, атап айтқанда, гендерлік кеңістік шеңберінде мега және мезодеңгейдегі кәсіпкерлікті кешендік бағалауға мүмкіндік беретін фокус-топтар әдісі қолданылады. Осы зерттеу түрлерін қолдану әлеуметтік-экономикалық көрсеткіштер жиынтығының жай-күйін, динамикасы мен өзара байланыстылығын талдауға және баға беруге, оны одан әрі шешу мақсатында негізгі проблемаларды анықтауға мүмкіндік береді.

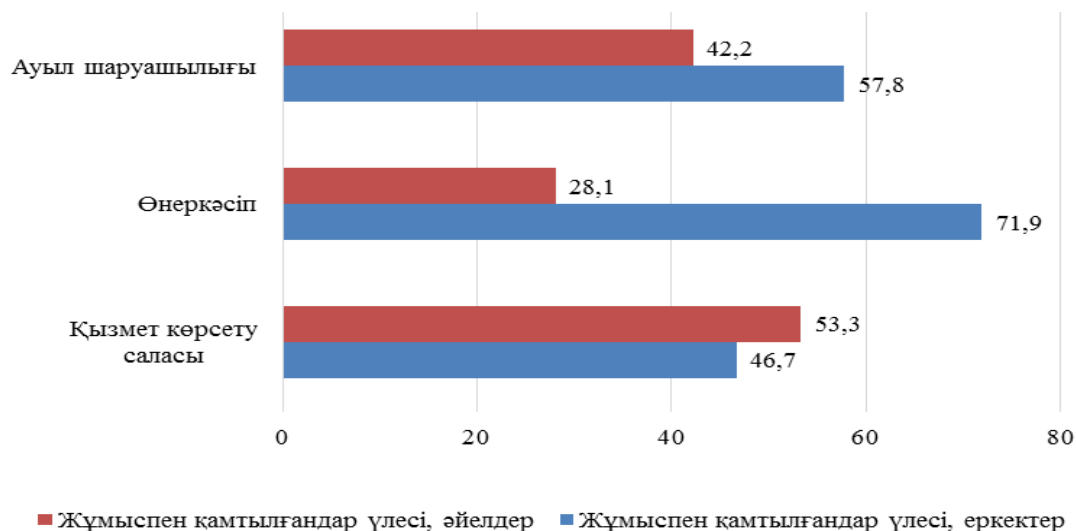
Деректерді зерттеу процесінде алынған баяндамаларды жүйелендіру үшін аналитикалық кестелерді әзірлеу қолданылатын болады. Материалды баяндаудың ықшамдылығын

көрсету, қамтамасыз ету үшін графикалық әдіс қолданылатын болады.

Талдау және талқылау

XXI ғасырдағы басты сипаттамалардың бірі оның дамуының көптеген аспектілерінде адамзаттың дамуы болып табылады, стереотипті және архаикалық патриархалдық негіздермен күрестегі жетістіктерді ерекше атап өту керек. Алайда, гендерлік теңдік мәселесінде тек ондаған елдер ғана оның жетістіктері туралы мәлімдей алады. Өкінішке орай, Қазақстан World Economic Forum гендерлік алшақтық индексі бойынша рейтингте де олардың қатарына кірмейді: Global Gender Gap Report 2022 жылы әлемнің 146 елінің арасында 65 орын алады (Global Gender Gap Report, 2023).

2012 жылдан 2022 жылдар аралығындағы кезеңде Қазақстандағы гендерлік теңсіздік индексі осы индексте көрініс тапқан проблемалардың болуын ғана көрсетпейді, себебі ол экономикаға қатысуды, білім деңгейін, денсаулықты, саяси құқықтар мен мүмкіндіктерді, сондай-ақ кәсіпкерлік саладағы әйелдер теңдігін одан әрі жақсарту мүмкіндіктері мен перспективаларын сипаттайды (1-ші сурет).

1 сурет - Қазақстандағы гендерлік теңсіздіктің 2012 – 2022 жылдардағы динамикасы

Ескерту: автормен құрастырылған

Қазақстанда 2022 жылдың деректері бойынша мемлекеттік қызметшілер арасындағы әйелдер үлесі 55,5% дейін өсті, ал басқарушы лауазымдардағы әйелдердің үлестері 39,8% (9 531 адамды) құрайды. Жергілікті мемлекеттік органдарда әйелдер саны 51,9% құрайды.

Жетекшілер Ақмола (63,3%), Солтүстік-Қазақстан (61,5 %), Шығыс-Қазақстан (61,4 %) облыстары (Bureau of National Statistics, 2022).

Бұл нәтижелер әйелдер кәсіпкерлігін дамытуды белсенді мемлекеттік қолдау салдары болып табылатынын атап өту керек (1-ші кесте).

1 кесте - 1995-2020 жылдардағы Қазақстан Республикасында әйелдер кәсіпкерлігін мемлекеттік қолдау құралдары

Жыл	1995	2000	2005	2010	2015	2020
Құралдар	ҚР Президенті жанындағы Отбасы, әйелдер істері және демографиялық саясат жөніндегі кеңес	«Тұрмысқа шыққан әйелдің азаматтығы туралы», «Әйелдердің саяси құқықтары туралы» БҰҰ конвенцияларын бекіту	2006-2016 жж. арналған Қазақстан Республикасындағы Гендерлік теңдік стратегиясы	«Ерлер мен әйелдер үшін тең құқықтар мен тең мүмкіндіктер туралы» ҚР Заңы	ЕҚДБ әйелдер кәсіпкерлігін қолдау бағдарламасы	«Қазақстан Республикасында 2030 жылға дейінгі отбасылық және гендерлік саясат тұжырымдамасын бекіту туралы» ҚР Президентінің Жарлығы

Ескерту: автормен жасалды

Соңғы жылдары байқалатын оң динамикаға қарамастан, елеулі гендерлік теңгерімсіздік саяси салада әлі де сақталады. Ал бұл негізгі факторлардың бірі болып табылады. Сонымен, 2022 жылы Парламенттегі және Мәжілістегі әйелдер сәйкесінше 22, 27,1% құрады. Білім беру саласындағы басшы әйелдер үлесі: жоғары білім беру жүйесінде – 21%, кәсіби және орта білім беру саласында – 1,7%, бұл көрсеткіш азаю қарқынына ие, тіпті 10 жыл бұрын ол 1,7% құрады. Сонымен қатар, білім беру саласында әйелдер дәстүрлі еңбек ететінін атап өту керек.

Қалай дегенмен, гендерлік теңдік проблемалары, заманауи қоғамдағы әйелдердің орны мен рөлдері барлық жерде болмаса да, көбінесе осы немесе басқа шешімді тауып өзінің өзгерісін жалғастыруда. Салауатты қоғамға арналған әйелдер күн тәртібі: жаңа мүмкіндіктер немесе гендерлік кемсітушілік? Еңбек нарығындағы гендерлік мәселелердің жағдайы 2-ші кестеде суреттелген.

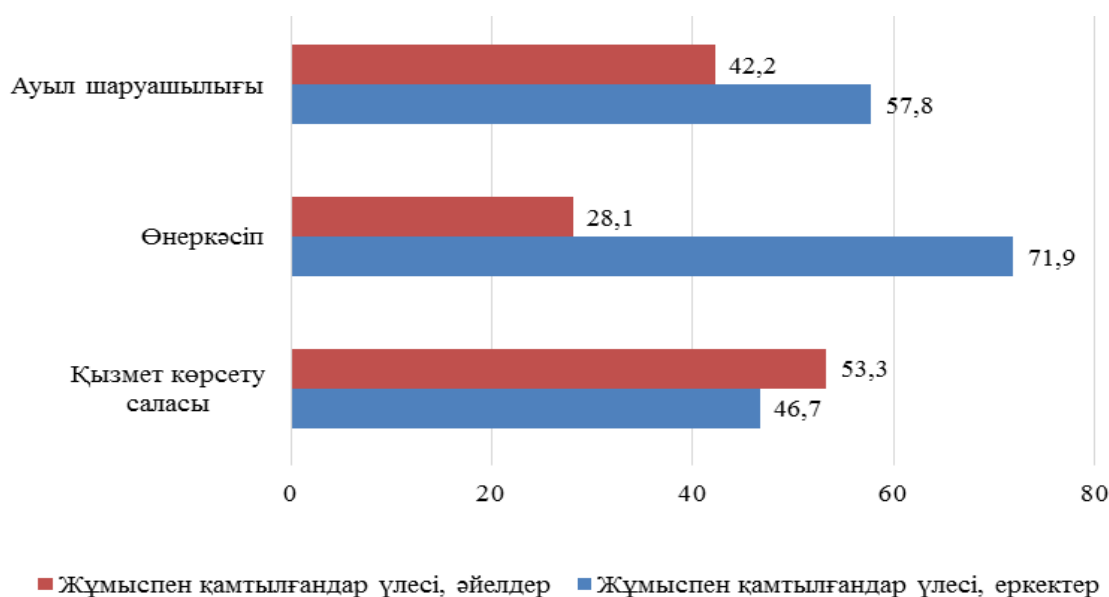
2 кесте – 2014 – 2022 жылдарға арналған Қазақстан Республикасы өңірлері бойынша ел экономикасындағы әйелдерді жұмыспен қамту динамикасы

Өңірлер	2014	2015	2016	2017	2018	2019	2020	2021	2022
Қазақстан Республикасы	46,9	45,9	43,9	44,2	43,7	43,1	42,4	42,4	42,2
Ақмола	44,3	43,2	41,3	39,8	42,3	41,6	45,1	46,1	45,9
Ақтөбе	40,9	45,5	44,1	48,9	49,6	40,8	42,8	38,3	39,3
Алматы	48,9	48,4	50,4	52,3	49,2	45,6	40,9	44,2	43,8
Атырау	37,8	41,6	42,8	34,5	36,5	36,3	30,6	24,2	20,4
Батыс Қазақстан	37,0	43,4	42,6	43,5	43,5	43,2	40,5	38,1	35,8
Жамбыл	51,0	47,8	45,7	45,0	43,3	46,7	42,9	44,8	39,7
Қарағанды	50,7	46,1	33,3	38,7	34,2	34,4	35,4	35,0	35,0
Қостанай	48,4	45,6	47,4	48,2	44,7	44,1	45,3	45,2	43,8
Қызылорда	41,8	40,5	32,7	35,7	34,3	41,2	25,3	22,9	24,2
Маңғыстау	58,0	38,1	29,3	36,7	24,3	39,8	32,6	40,0	48,0
Оңтүстік Қазақстан	46,7	47,3	38,5	33,4	41,4	-	-	-	-
Павлодар	49,3	48,9	47,1	47,2	46,8	45,3	45,6	45,7	44,6
Солтүстік-Қазақстан	46,9	43,2	44,4	44,0	41,6	39,7	38	39,7	40,4
Түркістан	-	-	-	-	-	41,0	46,3	39,9	45,4
Шығыс Қазақстан	43,8	42,8	39,8	42,0	39,8	43,4	41,3	44,4	41,3

Ескерту: автормен жасалды

Елдің бірде-бір өңірінде, жалпы ел бойынша әйелдер үлесі 50% құрамайтыны белгілі болды.

Сонымен бірге, көптеген өңірлерде осы көрсеткіштің құлдырау үрдісі байқалады.

2 сурет - 2022 жылы жынысы бойынша бөлінген Қазақстан Республикасы экономикасы салаларының құрылымы

Ескерту: автормен құрастырылған

Әйелдердің инновациялық-инвестициялық қызметінің аса жоғары деңгейі жұмыспен қамтылғандардың төрттен бірінен сәл астамын құрайды, бұл адами капиталды толық емес іске асыруды куәландырады. Көбіне әйелдер қызмет көрсету саласында жұмыс істейді – 53,3%, олардың үлестері білім беру, денсаулық сақтау және ғылым саласында – 32% құрайды, бұл әйелдердің әлеуметтік-психологиялық ерекшеліктерінің көрінісі, шығармашылық пен эмоционалдылық, серіктестермен келіссөздер жүргізу, тұтынушылар мен клиенттерге шыдамды болу мүмкіндігі болуы мүмкін.

Өнеркәсіпте, құрылыста және көлік саласында әйелдердің саны – 28,1%. Қазақстандағы әйел кәсіпкерлігі негізінен экономиканың үшінші секторында көрсетілгені мәлім, бұл тиімділік деңгейі жоғары болып табылмайды.

Әйелдер кәсіпкерлігінің ұйымдық-құқықтық нысаны 3-ші кестеде берілген. Шағын және орта кәсіпорындардағы басшы әйелдер үшінші бөлікті құрайды. Әйелдер басқаратын кәсіпорындар пайызы 2022 жылы ел бойынша 28 % құрайды. Олардың ішінде көп бөлігін осы секторда 31,4% жұмыс орындары және елдің 14,6% ЖІӨ қамтамасыз етілетін шағын және орта кәсіпкерлік субъектілері алады.

3 кесте - 2014-2022 жылдардағы Қазақстан Республикасындағы ұйымдық-құқықтық нысанына байланысты басшы әйелдердің үлесі

Көрсеткіш	Жыл								
	2014	2015	2016	2017	2018	2019	2020	2021	2022
Қазақстан Республикасы	26,8	27,2	27,6	27,4	27,6	27,9	28,3	28,4	28,1
Шағын кәсіпорындар	26,7	27,1	27,5	27,3	27,4	27,8	28,2	28,3	28,0
Орта кәсіпорындар	29,6	33,0	29,9	30,8	31,7	32,4	33,0	33,5	33,9
Ірі кәсіпорындар	13,4	13,9	14,2	15,3	17,0	17,2	17,7	17,5	18,2
Ескерту: автормен жасалды									

Ескерту: автормен жасалды

Қазақстанда, алайда, бүкіл әлемде еңбекақы төлеу бойынша гендерлік теңдік мәселесі өзекті болып отыр, сондықтан

4-ші кестеде ҚР-дағы ерлер мен әйелдердің жалақысының мөлшері мен арақатынасы көрсетілген.

4 кесте – Қазақстан Республикасындағы әйелдер мен ерлердің 2014 – 2022 жылдардағы жалақысының мөлшері мен арақатынасы

Көрсеткіш	2014	2015	2016	2017	2018	2019	2020	2021	2022
Ерлердің орташа айлық жалақысы, мың теңге	144,2	151,7	169,3	179,6	195,9	222,5	243,5	281,2	355,3
Әйелдердің орташа айлық жалақысы, мың теңге	96,5	99,9	116,1	121,8	129,0	150,8	182,7	220,2	265,8
Әйелдердің орташа айлық жалақысының ерлердің орташа жалақысына арақатынасы, %	33,0	34,1	31,4	32,2	34,2	32,2	25,0	21,7	25,2
Ескерту: автормен жасалды									

Ерлердің және әйелдердің жалақысының өсу үрдісі бар екені анық және талданатын уақытта соңғы санаттағы өсу қарқыны жоғары және 2022 жылы 2,7 есе өсті, ал ерлерде 2,5 есе, бұл зерттеу кезеңінің соңында әйелдердің орташа айлық жалақысының ерлердің орташа айлық жалақысына арақатынасына 2020 – 2021

жылдары күрт төмендегеннен кейін оң әсер етті. Жалпы әйелдердің жалақысының елеулі артта қалуын атап өту керек, бұл қызмет көрсету саласындағы жалақы деңгейі төмен әйелдердің басым болуынан туындайды.

Әйелдерді жұмыспен қамту деңгейі 5-ші кестеде көрсетілген.

5 кесте – 2014-2022 жылдары Қазақстан Республикасында гендерлік белгісі бойынша халықты жұмыспен қамтудың арақатынасы

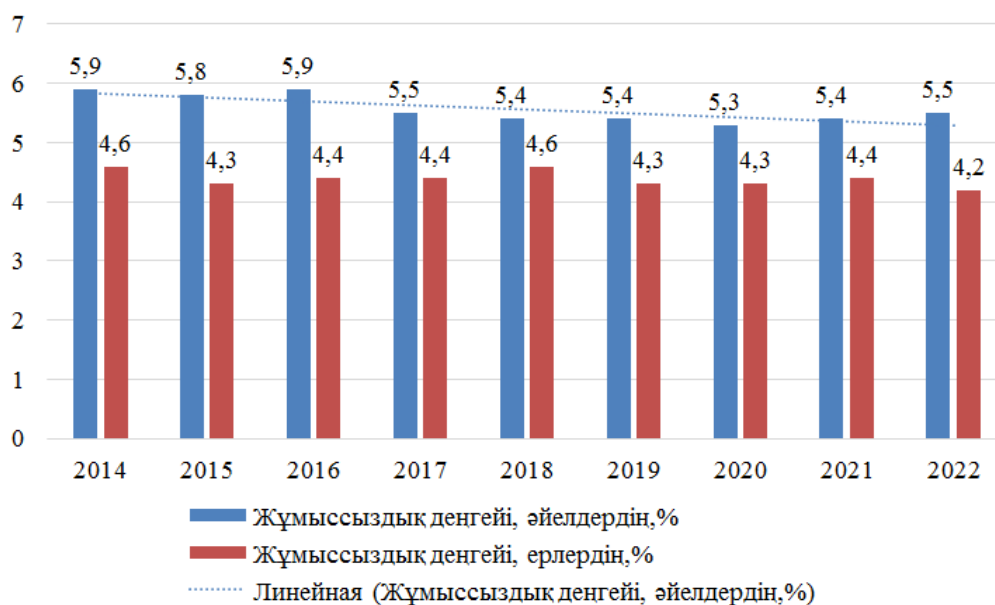
Көрсеткіш	Жыл								
	2014	2015	2016	2017	2018	2019	2020	2021	2022
Ерлерді жұмыспен қамту үлесі, %	73,7	73,4	72,6	73,2	72,9	72,6	73,0	72,1	72,2
Өсу коэффициенті	-	0,995	0,989	1,01	0,996	0,997	1,01	0,988	1,001
Әйелдерді жұмыспен қамту үлесі, %	62,8	61,5	60,3	60,6	60,4	61,0	61,2	60,3	60,4
Өсу коэффициенті	-	0,979	0,980	1,005	0,996	1,009	0,998	0,985	1,001
Ескерту: автормен жасалды									

Жұмыспен қамтылған әйелдер үлесінің, сондай-ақ динамикада осы көрсеткіштің өсу қарқынының артта қалуы анық, 2019 жылды қоспағанда, пандемия уақытында 70,3% әйелдерді құрайтын медициналық қызметкерлер тәулік бойы жұмыс істеген. Талданған кезеңдегі динамикадағы еңбекке қабілетті ерлер мен әйелдердің жұмыспен қамтылу арақатынасы 3-ші суретте келтірілген.

Жұмыссыздар, яғни еңбекке қабілеттілер және жұмыс іздеушілер арасында әйелдердің басым екені анық, жұмыссыздық көрсеткіші

5,3%-дан 5,9% арасында және 2022 жылы өсудің шамалы тенденциясы бар.

Жоғарыда өткізілген талдау негізінде Қазақстандағы әйелдер кәсіпкерлігін сапалы дамыту қажеттілігі туралы қорытынды жасауға болады. Оның ерекшелігін өзгерту қажет және оны ірі және тиімділігі жоғары бизнеске бағдарлау керек, бұл үшін кәсіпкерлік саласындағы әйелдер үшін экономикалық құқықтарды, мүмкіндіктер мен ынталарды кеңейту талап етіледі.

3 сурет - Қазақстан Республикасындағы 2014 – 2022 жылдардағы жұмыссыздық динамикасының диаграммасы

Ескерту: автормен құрастырылған

Әйелдер кәсіпкерлігін дамыту артықшылықтары мен ынталандыруларын анықтау мақсатында «Шығыс Қазақстан облысының іскер әйелдер қауымдастығы» қоғамдық бірлестігінің әйелдер арасында фокус-топ нысанында қосымша зерттеу жүргізілді.

Әйелдерге кәсіпкерлік қызметті ынталандыратын және оның дамуын тежейтін кедергілердің негізгі ынталандыруларын анықтау ұсынылды, осы сауалнаманың нәтижелері 6-шы кестеде келтірілген

6 кесте - Әйелдер бизнесін жүзеге асырудағы мотивация және кедергілер

Кәсіпкерлік қызметке ынталандыру	Әйелдер үлесі, %	Бизнестің дамуына тежейтін кедергілер	Әйелдер үлесі, %
Материалдық әл-ауқат	39	Қаржы ресурстарының жеткіліксіздігі	28
Идеяны жүзеге асыру, пайда әкелуге ұмтылу	25	Іскерлік және жеке құзыреттердің жеткіліксіздігі	25
Бастапқы капиталдың болуы	16	Жұмыс пен отбасы арасындағы тепе-теңдікті сақтау қажеттілігі	23
Кәсіпкердің жоғары әлеуметтік мәртебесі	13	Балалар білім беру мекемелерінің қолжетімділігі	14
Бос уақыт	7	Жоғары бәсекелестік	10

Ескерту: автормен жасалды

Көріп отырғанымыздай, әйелдер кәсіпкерлік қызметіне негізгі ынта кәсіпкер әйелдердің 39%-ы үшін материалдық әл-ауқат болып табылады, бұл оның экономикалық ерекшелігін көрсетеді, ең алдымен оның салалық тиесілігіне байланысты. Әйелдер кәсіпкерлігінің психологиялық және әлеуметтік құраушы ерекшеліктері күшейетінін атап өту керек, кәсіпкер әйелдер үшін өз идеяларын іске асыру және әлеуметтік мәртебесін арттыру мүмкіндігі 39% құрады. Ынталардың арасында атап өтілген бос уақыт бұл ақпараттық технологияларға және виртуалды нарықтарға негізделген цифрлық бизнесті іске асыру нәтижесі. Әйелдер үшін ірі бизнес құрудың, жалпы әйелдерді жұмыспен қамтуды арттыру үшін бірегей мүмкіндігі.

Алайда цифрлық бизнес құру үшін ғылымды қажетсінетін және технологиялық білім, бағдарламалық қамтамасыз етумен жұмыс істеу дағдыларын алу қажет, яғни елдегі өкінішке орай тек ер адамдар қабылданатын тарихи және ұлттық стереотиптерге сәйкес әйелдердің құзыреттерін оқыту және дамыту керек. Сонымен, 2030 жылға дейін Қазақстан Республикасында Отбасылық және гендерлік саясат концепциясына сәйкес кәсіби білім беру саласындағы гендерлік алшақтық байқалады: техникалық және технологиялық білім бойынша 35,6% әйелдер оқиды, педагогикалық мамандықтар бойынша – 75,5%, медициналық мамандықтар бойынша – 78,65%. Бизнестің дамуына кедергі келтіретін кедергілердің ішінде осы фактордың әсері көрініс тапты, сондықтан кәсіпкер әйелдердің 25% - ы іскерлік және жеке сипаттамалардың жоқтығын атап өтті. Кедергілер арасында көшбасшы ретінде (28%) қаржыландырудың жетіспеушілігі, әсіресе бастапқы капиталдың болуы байқалады. Кәсіпкер әйелдердің табысы үшін бизнеске уақытты босата отырып, үй шаруашылығын жүргізуге көмек көрсететін қызмет көрсету саласын дамыту да маңызды (23%). Балалардың білім беру мекемелерінің жеткіліксіздігі (14%) әйелдер кәсіпкерлігінің дамуын тежейді, бұл тауашаны әйелдер бизнесі де игеріп, дамыта алады. Әйелдер кәсіпкерлігіндегі жоғары бәсекелестікті (10%) өндірісті әртараптандыру, цифрлық, ғылымды қажетсінетін және технологиялық бизнесті дамыту есебінен еңсеруге болады.

Нарықтық ауытқулар өз автономиясының (дербестігінің) арқасында не мүмкіндіктерді басқара отырып, не қажеттіліктерді басшылыққа ала отырып, кәсіпкерлікпен айналыса бастаған адамдарға жаңа жағдайлар жасау арқылы,

әрбір өңірлік және ұлттық экономиканың экономикалық жағдайын анықтайтыны сөзсіз. Қажеттілікке негізделген кәсіпкерлік жалпы жаман емес, себебі кейбір жағдайларда кәсіпкерлер өздерінің кәсіпкерлік қызметінің мүмкіндіктерін сезіну арқасында кәсібін кеңейте алады. Алайда басқа жағдайларда кәсіпкерлер нарықтық шектеулермен және бәсекелестікпен қатты шектелген, бұл олардың автономияға қабілетін және нәтижесінде бизнесті бастау туралы шешімдер қабылдау үшін шешуші мәні болатын олардың ниеттері мен әрекеттерін төмендетеді, себебі әйелдер дербестік пен кәсіпкерлік ортаны ерлерге қарағанда азырақ қабылдайды. Әсіресе ерлер арасында дәстүрлі саналатын секторларда бизнес құру туралы шешім қабылдау қиындау болады. Осы жағдайды жақсарту әйелдер үшін кәсіпорынның орындылығын, жеке қабілеттерге қатысты олардың дербестігін қабылдауды, сондай-ақ олардың кәсіпкерлік мүмкіндіктерін қабылдауды арттыруға ықпал етеді. Қоғам мәдениетінің қолайсыз әлеуметтік-мәдени элементтері, көзқарастары, құндылықтары мен әлеуметтік шарттылығы әйелдер кәсіпкерлігіне кедергі жасайды.

Әйелдер кәсіпкерлер төмендегілерге қолжетімділік туралы сөз қозғалғанда әлеуметтік және құқықтық кедергілермен жиі соқтығысады:

- байланыс немесе желілер (мысалы, кәсіби, техникалық және әлеуметтік);
- ақпарат (қаржылық стратегия, маркетингтік жаңалықтар және басқалары);
- қаржы (несиелер немесе инвестициялар, салық жеңілдіктері және өзгелері);
- тренингтер;
- мобильділік.

Кәсіпкерлік қызметпен айналысқысы келетін немесе айналысатын қазақстандық әйелдердің болуы қалыпты жағдай, десе де олар бірқатар қиындықтарға тап болады:

1. Реттеу мен саясатты қалыптастырудың қолайлы ортасының болмауы. Кәсіпкерлерге көмектесетін бірқатар құқықтық актілердің болуына қарамастан, әсіресе микро, шағын және орта кәсіпорындарға қатысты жынысы туралы нақты айтылмаған және олардың мазмұнында гендерлік аспектілер ескерілмеген. Осы заңдарды іске асыру әйелдермен байланысты бастамалар үшін бюрократиялық қиындықтармен және білім берудегі олқылықтармен байланысты сәйкес емес болып қалады. Бизнесті, меншікті тіркеу, салық салу процестерінде түрлі мемлекеттік құрылымдардың әрекеттерінің келісушілігі жоқ салалардың бар болуы және кәсіпкер әйелдерді

жеткілікті қолдаудың болмауы әсіресе дамушы елдерде, сондай-ақ біздің мемлекетімізді де жатқызуға болатын ресурстық-бағдарлы экономикаларға тән құбылыс.

2. Қаржы және несиеге қолжетімділіктің болмауы дүниежүзі бойынша кәсіпкер әйелдердің алдынан шығатын аса маңызды және басым проблема болып табылады. Осы проблема шиеленісінің түрлі дәрежесі болады, мысалы, елімізде әйелдерге қаржы мен несиеге қолжетімділікке тыйым салатын құқықтық шектеулер бар. Алайда, мысалы, қаржы бизнесінде Директорлар кеңесі құрамында әйелдер тек 10% құрайды. Сонымен бірге, инвестициялық қорларға қолжетімділікте кәсіпкер әйелдер әдетте әріптес ерлерге қарағанда үлкен қиындықтармен соқтығысады.

3. Қазақстанда «ерлердің» бизнес саласы туралы стереотиптер әлі де бар, бұл олардың идеяларын іске асыруды, жеткілікті тәжірибе, ресурс, қаржыландыру және т.б. алуды шектей отырып, әйелдер кәсіпкерлігінің дамуын тежейтінін білдіреді. Нақты өмір мен тәжірибе әйелдердің «ерлер» саласында да жетістіктерге қол жеткізуге қабілетті екенін көрсетеді. Алайда, Қазақстанда, Денсаулық сақтау және әлеуметтік даму жөніндегі министрінің 2015 жылғы бұйрығына сәйкес әйелдер үшін тыйым салынған және әйелдер қауымына өз бизнесін ашу мүмкін болмайтын 213 кәсіп есептеледі. Қызмет түрін таңдау әркім үшін жеке түр болып қалады, ал әйелдер үшін тыйым салынған 213 кәсіпті көптеген мамандықтарға тыйым салған кеңес билігінің жұғындысына жатқызуға болады.

Әйелдер кәсіпкерлігінің проблемасы қазақ ғылыми зерттеулерінде жан-жақты зерттеу және әзірленім алмағанын атап өту керек. Кәсіпкерлік социологиясында, экономикалық және жалпы социологияда тек ғылыми негіздер құрылды. Осы күнге дейін кәсіпкер әйелдерді жеке әлеуметтік топ ретінде жіктеуге, жыныстық-рөлдік тәсілді қолдану мүмкіндіктеріне, әйелдердің Қазақстан қоғамына және нарықтық экономикасына толық талдау өткізілмеді. Әйелдер бизнесі, олардың жұмыс істеу және дамыту тетіктері проблемаларымен байланысты көптеген аспектілер әлі күнге дейін ашылмай қалуда.

Қорытынды

Әйелдер кәсіпкерлігі проблемасының өткізілген зерттеулерінің негізінде, оны дамытуға ықпал ету мақсатында келесі бағыттарда жұмыс істеу қажет:

1. Гендерлік айырмашылықтарға баса назар аударумен құқықтық кәсіпкерлік қорды құру. Әкімшілік шектеулерді азайту, әйелдер мен ерлер кәсіпкерлері үшін қаржылық ресурстарға тең қолжетімділікті қамтамасыз ету, қаржылық сауаттылық әлеуетінің дамуын қолдау, әйелдерді оқыту, бақылау және тәлімгерлік қызметтерді көрсету қажет. Әсіресе индустриядан кейінгі кезеңдегі экономика нарығының жаңа тауашаларында жаңа өнімдерді жасауға бағдарланған жас әйелдер кәсіпкерлігін дамытуға ерекше көңіл бөлу керек.

2. Жоғары технология саласында әйелдер кәсіпкерлігін мемлекеттік қолдау: әйелдерді инженерлік және технологиялық кәсіптерге тарту бойынша STEM-бағдарламаларын ілгерілетуді белсенділендіру; өңірлік деңгейде ғылымды қажетсінетін технологиялар саласында әйелдерді дайындау, қайта даярлау және біліктілігін арттыруды ұйымдастыру шараларын қамтиды. Ақпараттық-компьютерлік технологиялар кәсіпкер әйелдерге көптеген әлеуметтік рөлдерге байланысты туындайтын уақыт тапшылығы, төмен физикалық мобильділік, сондай-ақ қаржылық ресурстарға, білімге, кәсіби дайындыққа, ақпаратқа және нарық әлеуетіне шектеулі қолжетімділік сияқты кейбір мәселелерді жеңіп шығуға көмектесетін бірқатар артықшылықтарға ие болатыны сөзсіз.

3. Әйелдер кәсіпкерлігін дамытуда әйелдерді оқыту, біліктілігін дамыту маңызды рөл алады, оған мысалы қаржылық талдау, болжамдау, бағыныштылармен жұмыс істеу, жетекшілік дағдыларды, бизнес жүргізу және құрылымдау стратегияларын жақсарту, жұмыстың оңтайландырылған процестерін реттеу бойынша сапалы және қолжетімді білім көмектесетін еді.

4. Аталған мәселені қарастырушы барлық зерттеушілер әйелдер кәсіпкерлігі бойынша статистикалық және ақпараттық қордың болмауымен соқтығысады, ол үшін бастаушы кәсіпорындардың жалпы саны және олардың өміршеңдігі, сондай-ақ әйелдердің мүмкіндіктерін кеңейтумен сипатталатын әлеуметтік-экономикалық көрсеткіштер сияқты кейбір жалпы көрсеткіштерді статистикалық деректер базасына қосу қажет.

Осылайша, әйелдер кәсіпкерлігі — қоғам белсенді қолдайтын әлеуметтік-еңбек қатынастарын дамытудағы заманауи тренд, алайда кәсіпкерлік бастамаларды шындыққа айналдыру оңай емес, бұл кешендік және жүйелік қолдауды талап етеді.

References

1. Bulkhairova, Z. S., Nurmukhametov, N. N., Kizimbaeva, A., & Shametova, A. A. (2022). The current state and development of women's entrepreneurship in the context of the COVID-19 pandemic. *Business and entrepreneurship. Economy: strategy and practice*. 17(2), 231 – 245. <https://doi.org/10.51176/1997-9967-2022-2-231-245> (In Russ)
2. Bureau of National Statistics. (2022). [cited November 01, 2023]. Available at: <http://www.stat.gov.kz>
3. Davydova, E. V. (2018). Formation of human potential in the conditions of digitalization of the agricultural sector of the economy. *Creative economy*. 12(6), 829-838. <https://doi.org/10.18334/ce.12.6.39181> (In Russ)
4. Global Gender Gap Report. (2023). [cited November 01, 2023]. Available at: <https://www.weforum.org/reports/global-gender-gap-report-2023/in-full/benchmarking-gender-gaps-2023/>
5. Holienka, M., Jancovičová, Z., & Kovačičová, Z. (2016). Drivers of Women's Entrepreneurship in the Visegrad Countries: GEM Data. *Procedia - Social and Behavioral Sciences*, 220, 124-133. <https://doi.org/10.1016/j.sbspro.2016.05.476>
6. Kholoud, A. (2022). Gender aspect in entrepreneurship and features of women's entrepreneurship in the Russian Federation. *Economics: yesterday, today, tomorrow*, 5(1), 358-364. <https://doi.org/10.34670/AR.2022.50.56.030> (In Russ)
7. Khotkina, Z. A. (2020). Actual challenges of the labor market and their gender implications for employment. *Population*, 23(2), 136-148. <https://doi.org/10.19181/population.2020.23.2.12> (In Russ)
8. Korobova, O. O. (2020). Socio-economic factors in women's entrepreneurship development. Modern science-intensive technologies. *Regional supplement*, 2(62), 30-39. (In Russ)
9. Korostyleva, N. N. (2019). Formation of the gender ecosystem of a modern organization: trends and prospects. *Woman in Russian society*, 3, 27-39. <https://doi.org/10.21064/WinRS.2019.3.3> (In Russ)
10. Morazzoni, M., & Sy, A. (2022). Female entrepreneurship, financial frictions and capital misallocation in the US. *Journal of Monetary Economics*, 129, 93-118. <https://doi.org/10.1016/j.jmoneco.2022.03.007>
11. Njuki, J., Eissler, S., Malapit, H. J., Meinzen-Dick, R., Bryan, E., & Quisumbing, A. R. (2021). A review of evidence on gender equality, women's empowerment, and food systems. *Global Food Security*, 33, 100622. <https://doi.org/10.1016/j.gfs.2022.100622>
12. Petrenko, E. S., & Shevyakova, A. L. (2021). Development of women's entrepreneurship in Kazakhstan. *Ekonomika Tsentralnoy Azii*, 5(3), 373-385. <https://doi.org/10.18334/asia.5.3.41039> (In Russ)
13. Presidential Decree «On approval of the Concept of family and gender policy in the Republic of Kazakhstan until 2030» (2016). Resolution of the Government of the Republic of Kazakhstan dated November 11, 2016 No. 693. [cited November 01, 2023]. Available at: <https://adilet.zan.kz/rus/docs/P1600000693> (In Kaz)
14. Satpayeva, Z., Kireyeva, A., & Kenzhegulova, G., & Yermekbayeva, D. (2020). Gender Equality and Women Business of Framework 5Ms in Kazakhstan: Analysis and Basic Directions. *The Journal of Asian Finance, Economics and Business*, 7(3), 253-263. <https://doi.org/10.13106/jafeb.2020.vol7.no3.253>
15. Seilbekova, S. D., & Nurbekova, Z. A. (2017). Theoretical Backgrounds and Features of Women Entrepreneurship in Kazakhstan. *Central Asian Economic Review*. 4(51), 34-42.
16. Denisova, I. A., & Kartseva, M. A. (2020). Gender aspects of poverty in Russia: absolute and multi-criteria approach. *Woman in Russian society*, (2), 138-155. <https://doi.org/10.21064/WinRS.2020.2.12>
17. Suárez-Ortega, M., & Gálvez-García, R. (2017). Motivations and decisive factors in women's entrepreneurship. A gender perspective in education and professional guidance. *Procedia-Social and Behavioral Sciences*, 237, 1265-1271. <https://doi.org/10.1016/j.sbspro.2017.02.208>
18. World Economic Forum-2022 called for closer global cooperation (2022). *Materials of the Forbes Kazakhstan Internet portal*. [cited November 01, 2023]. Available at: https://forbes.kz/news/2022/05/27/news-id_276734

Information about the authors

Aliya M. Kabdulsharipova – Cand. Sc. (Econ.), Senior Lecturer, D. Serikbaev East Kazakhstan Technical University, Ust-Kamenogorsk, Kazakhstan, email: akabdulsharipova@mail.ru, ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0002-8376-5636>

***Elvira S. Nurekenova** – Cand. Sc. (Econ.), Professor, D. Serikbaev East Kazakhstan Technical University, Ust-Kamenogorsk, Kazakhstan, email: emadiyarova@mail.ru, ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0002-2944-6968>

Saltanat N. Suieubayeva – Cand. Sc. (Econ.), Professor, D. Serikbaev East Kazakhstan Technical University, Ust-Kamenogorsk, Kazakhstan, email: suyeubaeva@mail.ru, ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0002-0290-6290>

Zhibek S. Khusainova – Cand. Sc. (Econ.), Professor, Karagandy Buketov University, Karaganda, Kazakhstan, email: zhibekh11@mail.ru, ORCID ID: <http://orcid.org/0000-0002-2617-838X>

Arkadiusz Gola – Doc. Sc. (Engineering), Associate Professor, Lublin University of Technology, Lublin, Poland, email: a.gola@pollub.pl, ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0002-2935-5003>

Авторлар туралы мәліметтер

Кабдулшарипова А.М. – э.ғ.к., аға оқытушы, Д. Серікбаев атындағы Шығыс Қазақстан техникалық университеті, Өскемен, Қазақстан, email: akabdulsharipova@mail.ru, ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0002-8376-5636>

***Нүрекенова Э.С.** – э.ғ.к., профессор, Д. Серікбаев атындағы Шығыс Қазақстан техникалық университеті, Өскемен, Қазақстан, email: emadiyarova@mail.ru, ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0002-2944-6968>

Сүйеубаева С.Н. – э.ғ.к., профессор, Д. Серікбаев атындағы Шығыс Қазақстан техникалық университеті, Өскемен, Қазақстан, email: suyeubaeva@mail.ru, ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0002-0290-6290>

Хусайнова Ж.С. – э.ғ.к., профессор, Е.А. Бөкетов атындағы Қарағанды университеті, Қарағанды, Қазақстан, email: zhibekh11@mail.ru, ORCID ID: <http://orcid.org/0000-0002-2617-838X>

Arkadiusz Gola – т.ғ.д., қауымдастырылған профессор, Люблин технологиялық университеті, Люблин, Польша, email: a.gola@pollub.pl, ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0002-2935-5003>

Сведения об авторах

Кабдулшарипова А.М. – к.э.н., старший преподаватель, Восточно-Казахстанский технический университет имени Д. Серикбаева, Усть-Каменогорск, Казахстан, email: akabdulsharipova@mail.ru, ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0002-8376-5636>

***Нүрекенова Э.С.** – к.э.н., профессор, Восточно-Казахстанский технический университет имени Д. Серикбаева, Усть-Каменогорск, Казахстан, email: emadiyarova@mail.ru, ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0002-2944-6968>

Сүйеубаева С.Н. – э.н., профессор, Восточно-Казахстанский технический университет имени Д. Серикбаева, Усть-Каменогорск, Казахстан, email: suyeubaeva@mail.ru, ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0002-0290-6290>

Хусайнова Ж.С. – к.э.н., профессор, Карагандинский университет имени Е.А. Букетова, Караганда, Казахстан, email: zhibekh11@mail.ru, ORCID ID: <http://orcid.org/0000-0002-2617-838X>

Arkadiusz Gola – д.т.н., ассоциированный профессор, Люблинский технологический университет, Люблин, Польша, email: a.gola@pollub.pl, ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0002-2935-5003>